

Bozók Ferenc

Elhízás és súlyproblémák magyar költők verseiben

Bozók Ferenc
(1973, Gyöngyös)
költő, esszéíró,
Budapesten él

Korunk az anorexiás topmodelleket állítja elének eszményül. A zörgő csontú, „éhhálal határán járó” modellek a média és divatszakma által presszionált modern közmegegyezés értelmében jól mutatnak a kifutón. Eszembe jut David Frankel kiváló filmje, *Az ördög Pradát visel*, mely a divatbemutatók kökemény, professzionális és kíméletlenül aszketikus világát idézi. A kiváló színésznő, Meryl Streep által játszott kérlelhetetlen főnökasszony, Miranda kövér lánynak nevezi az átlagnéző szemében nyilván karcsú, filigrán alkalmazottját, Andreát (Anne Hathaway). A kövérség és soványság megítélése mindazonáltal koronként, társadalmanként, kultúránként olykor igen eltérő is lehet. Lásd például a prehisztórikus szobrászat egyik ikonját, a *Willendorfi Vénuszt*. Alkotója egész biztosan nem a valóságábrázolásra törekedett, hanem az akkor és ott konszenzusos nőideált próbálta megformálni, kifejezni. A telt *Willendorfi Vénusz* nem egyedi szobrocska. Egyfajta típusnak nevezhető. Hasonló vénuszokat találtak a régészek, néhányat Magyarország területén is. Ahol nincs stabilan elérhető táplálék, ott a teltség szociálisan felértékelődhet. Az ősi termékenység-szobrocskák nőalakjai kövérek, kifejezve a jólétet és valamiféle (főként anyai vagy matriarchális) biztonságot, amely vitalitást demonstrál, és „nélkülözi a nélkülözést”. Gondolhatunk a bibliai hét szűk és hét kövér esztendő sovány és kövér teheneinek látomására, melyet Ady Endre is említ a panaszos *Szép, magyar Sorsban*: „Nem láttunk hét kövér esztendőt / De minden esztendőnk sovány”. Nem kell azonban

olyannyira az őskori múltban vagy a bibliai óidőben kutakodnunk, és nem szükséges minden esetben a felértékelt gazdasági jólét szimbólumát látnunk a molett nőeszményben. Gondoljunk csak példának okáért a 16. századi jeles flamand festőnek, Rubensnek testesebb modelljeire. Barokk szobroknál és festményeknél is gyakran megfigyelhető, hogy a Madonna kezében vagy bölcsőben pihenő gyermek Jézust, a bambinót pufóknak ábrázolják, vagy a barokk freskók puttói, angyalkái is hurkásan ducik. A kisbaba akkor egészséges, ha kerek. Nagy László azt kívánja a betlehem-i meghittsége vágyó, de „pilátus-időket” idéző versében, hogy az újszülött kis Jézus „kerekedjék mint a duda / orcája dundira” (*Játék – karácsonykor*). József Attilánál: „Őrizzétek mint kövér kisedet / Jövő nagy országulásunkat” (*Féldő 0:0*). A huszadik század előtti magyar költészetben megjelenő „túlsúly-problematikát” unikális áttekinteni annak tudatában, hogy szinte nem is volt a korábbi századoknak igazán elhízott írója vagy költője. Mikszáth Kálmánt szokták ilyen szempontból kivételként emlegetni. Mikszáth „tesztíti meg” a 19. századi magyar irodalomban az ösztövért alkotók gazdag képtárában a szabályt erősítő kivételt. Bár ő egy évtizednyire „beletestesült” a 20. századba is, hiszen 1910-ben halt meg. Pedig hát természetesen már a korábbi századokban is voltak kövér emberek, ezt rendre épp maguk a csenevész költők bizonyítják verseikben. Idézhetnénk Vörösmarty Mihály *Egy kövér vendégfogadásra* című gunyoros, csipkelődő epigrammáját, amely klasszikus

értelemben vett tréfás sírvers. Vörösmarty haspóknak nevezi a szegény – életében nagyétkű – elhunytat. A kövérség kifejezést meglepően gyakran használják a 19. századi, de még olykor 20. századi költők is. Elsősorban azonban nem emberi, nem testi vonatkozásban. Mindenképp felértékelt, áldást és vagyont jelent a dús, kövér állat, vagy a termékeny, „zsíros” termőföld. A kövér nyáj vagy kövér, dús legelő képe gyakran kaleidoszkóp-szerűen tér vissza-vissza a magyar lírában a különböző költőknél. A példák hosszasan sorjázhatók, ezért itt csak az ismertebb költőket citálom. Csokonai Vitéz Mihály a papok kövér tinóját említi *Az álom* című versben. Ugyancsak Csokonai írja *A gazdag* című versben: „Ezer ökre járkal a kövér réteken”. Verseghy Ferenc *A Músákban* kövér földet említi. Fazekas Mihály a szikkadt földre kiadós, kövér esőt áhít (*Éljen a barátság!*). Madách az *Őszi sétában* kövér juhnyáját említi. Tompa Mihály kövér tulkokat *A folyamban*. „Kis-Kunságnak száz kövér gulyája” – írja Petőfi *Az Alföldben*. „Legelőin fű kövér” – olvassuk Aranyánál *A walesi bárdokban*. Arany más verseiben is megjelenik a kövér fű képe, például a *Haj, ne hátra, haj előre* vagy *A pusztai fűz* című versekben. A *Csaba trilógia* második énekében pedig Meótiznak kövér szigetét említi mint termékeny földet. Ugyanezt viszi tovább Babits a 20. században: „Kastélyok, parkok, labdatér, / mért legelőkön nyáj kövér.” (*Messze, messze...*). Idézhető a ma már kevésbé számon tartott 20. századi költő, Zsigmond Ede is: „Boldog leszél, miként az állat / mely kopaszt kövér legelőt” (*A diktátor dala*). Juhász Gyulánál is kövér a hátár és a kazlak a *Magyar nyár 1918-ban*. József Attila is kövérnek, zsírosnak említi a termőtalajt a *Tüzek énekében*: „sötét és kövér mint a barna föld, amelynek méhében sok jó zsír erjed”. A fűvön, legelőkön, szántóföldeken és álatokon kívül a dúságot, kiadóságot a gyümölcsök összefüggésében is említi Dsida Jenő a *Vándor-kesergőben*: „kövér almák, húsos barackok, hizlaljatok meg engem”. Szintén Dsida

áldást kíván barátaira, és arra vágyik, hogy kövérek legyenek, és kigömbölyült arccal egyék a levest, mert az a jó házigazda jóvoltából és nagylelkűségéből fakadó jóltartottság jele (*Vidám kínálgatás keresztényi lakomán*). Kosztolányinál „vízcsöpp iramlik egy kövér bogyoról” (*Őszi reggeli*). De térjünk rá tulajdonképpen tárgyunkra, az emberi kövérségre, a túlsúlyra! Az anorexiásnak nem nevezhető, tagbaszakadt Heltai Jenő talán némi öniróniával is írta kedves, tréfás travesztiáját, *A legnehezebb király* című költeményét, amely komikus parafrázisát adja Arany János *A walesi bárdok* című balladájának: „Edvárd király, angol király / a mázsálóra lép: / Hadd látom – úgymond hány kilót / Mutat e büszke gép?” Megmosolyogtató és kedvesen bumfordi versében a király tekintélyét a kilók emelkedő száma adja, és a nép, az „istenadta nép” áhítatosan drukkol és örül a tekintélyes király egyre tekintélyesebben emelkedő test-

Trianon anizix LI.

tömegének. Büszkén dicsekszik a koronás fő, hogy „Ferenc József bölcsebb lehet, / Loubetrevanche-ra kész, / A pápa jobb katolikus, / De egy sem oly nehéz! / És Ferdinandban több az orr, / A cárban több a méz, / A szultánnak több neje van, / De egy sem oly nehéz!” A király gyarapodó kilóinak számát egyre több ágyúlövés jelzi diadalmasan, hogy a büszke nép boldogan ünnepelhesse minden idők legnehezebb, tehát „legtekintélyesebb” uralkodóját. Érdekeség, hogy Heltaihoz hasonlóan Juhász Gyula is él *A walesi bárdok* által kínálgató parafrázis lehetőségével *A metzi bárdok* című versében, és egy az egyben idézi a „Legelőin fű kövér?”-verssort. A Heltai-vershez képest a Juhász Gyula-vers azonban kevésbé vicces, inkább keserűen gúnyos. Kosztolányi Dezső a kapitalista nagytőkés jól ismert, sztereotíp karikatúrájának képét rajzolja meg az *Aranyvonatban*: „Ujjonganak a városok, / híznak a hájas gyárosok.” A 20. század második felének lírikusai közül talán Kálnoky Lászlót érdemes legkivált citálni. Kálnokyt igencsak foglalkoztathatta az elhízás problematikája. A kövérség természetes képe számos versében visszatér. Gondoljunk például a *Kövérek a fürdőben* című versre, amelyben a fürdőző kövérek természetes ábrázolása a banalitás és a groteszk unikális darabja a magyar lírában. *Az emberkerülő* című Kálnoky-versben a betegségből lábadozó ember saját elhízottsága miatt pironkodik: „Csak lopva járok, elkerülve titkon / másokat, hogy ne ők kerüljenek. / Öt kilót híztam. Jó, hogy nem vagy itthon. / Aki nem lát, nyilván ki sem nevet. / Pufók vagyok, ez gyógyulásom ára.” *Az elhízott királyfi* című Kálnoky-vers igen különös műfordításbeli félreértésre és „lejtérjakabos” megoldatlanságra mutat rá. Figyelemre méltó etimologizálásba bocsátkozik. Amellett érvel, hogy Shakespeare *Hamlet*-jében a királynő fiát, a párbajozó Hamletet a „fat” szóval illeti, ennek folyamányaként pedig a színpadokon igen gyakran szándékoltan ducibb főszereplőt kasztingoltak, igyekezvén követni Shakespeare Hamlet állítólagos

testességére tett, vélt színpadi instrukcióját. Kálnoky így próbálja eloszlatni az általa vélt nyelvi félreértést: „Tikkad, mert kövér, – mondta a királyné, / s a huszadik századi Hamletek / sörpocakkal gurultak át a színen, / míg egy ötletes nyelvész nem közölte, / hogy a „fat” szónak „fáradt, kimerült” / jelentése is volt a múltban. / Úgy gondolom, hogy e megbízható / közlés nyomán a mesterségesen / felpuffasztott Hamletek hathatós / fogyókúrába kezdtek. Leadott / kilóik száma ismeretlen.” Kálnoky mellett Berda József a másik jeles 20. századi költőnk, ahol a testhez való viszony markánsan jelenik meg. Ám amíg Kálnokynál a test állandó probléma, belső szorongás, szégyen és küzdelem, addig Berda kultuszt csinál a testiségből, sajátos lírai magánmitológiájában. Berda József költészetében immár közhely emlegetni a testiség kedvelését, a testi örömök dicsérete egész költészetét átjárja. Leggyakrabban citált verse a *Húsleves dicsérete*. Témánk szempontjából kihagyhatatlanul meg kell említeni a *Jó étvágyunk nevében*, valamint az *Ünnepi ebéd elé* és az *Egy kövér asszonyra* című Berda-verseket. Utóbbiban szoborba foglalt ideálnak, afféle Willendorfi Vénusznek nevezi a testes asszonyt, a rubensi szépséget, akin bőven van mit marcolásznia a vérbő és telhetetlen férfiembernek. Az eufemisztikus, szépítő „molett” kifejezés is feltűnik olykor a 20. századi magyar költészetben, már meglepően korán. (Juhász Gyula: *Mély az élet*; Ady Endre: *A kis táncosnő*; Tóth Árpád: *Egy pad elégiája*; Karinthy Frigyes: *A halottas kocsi*; Somlyó Zoltán: *Szonettet nekik* stb.) Az egészségnek bizonyítottan nem tesz jót a túlsúly, diétázzunk és sportoljunk tehát. Számtalan orvos és életmód-szakember rágja ezzel a fülünket, hozva ránk és túlsúlyos sors társainkra a lelkiismeret-furdalást. Mi pedig félve állunk a mérlegre, és azzal mentegetőzünk, hogy Churchill is túlsúlyos volt, állandóan vizkizett, szivarozott, szállóigévé vált mondása volt a „No sport!” – és lám, mégis kilencven esztendőit élt.